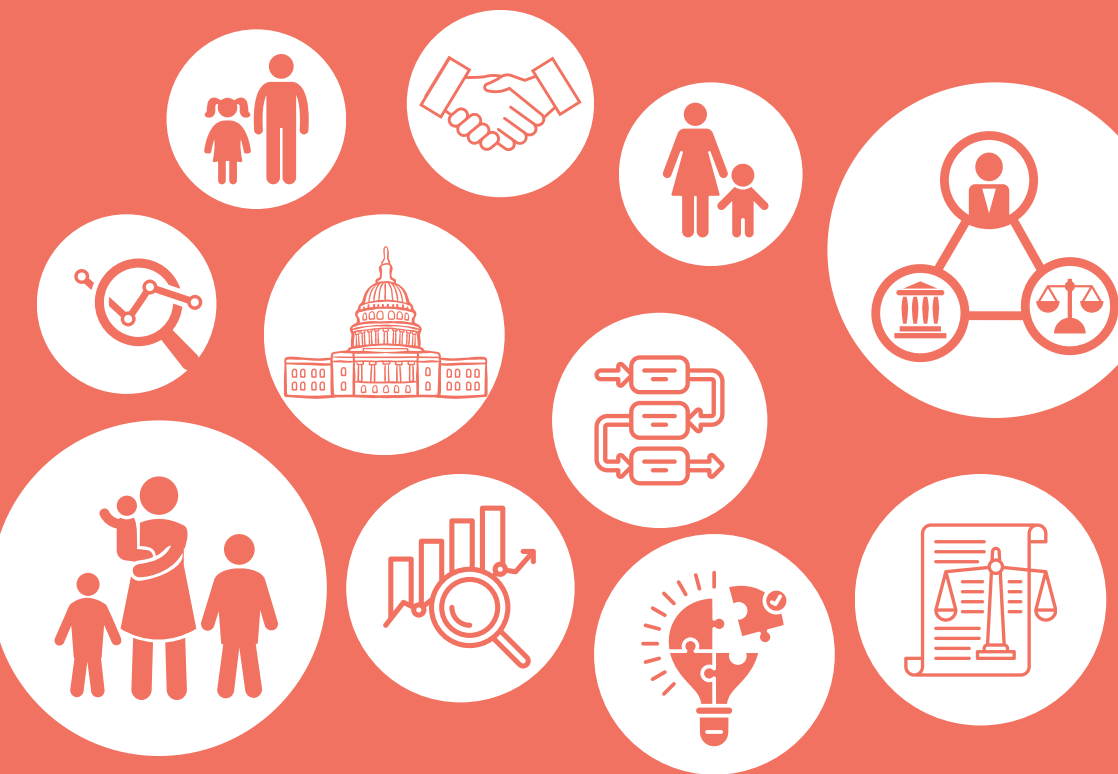

Компаративна анализа на усогласеноста на постојните младински политики со потребите на младите од самохрани и еднородителски семејства во С. Македонија, Србија и Босна и Херцеговина

Автори:

Станиша Станковиќ

Ана Михајловиќ

Ибрахим Мулабдиќ

Ко-автори:

Младен Марковиќ

Елена Божиновска

Уредници:

Елена Божиновска

Станиша Станковиќ

Марија Бургиева

Графички дизајн:

Климентина Кованџалиева

Преведувач на македонски јазик:

Игор Раиден

Оваа публикација е финансирана од Европската Унија. Нејзината содржина е единствена одговорност на НВО Инфо Центар и не мора да ги одразува ставовите на Европската Унија.

Содржина

01	Вовед.....	4
02	Методологија.....	6
03	Северна Македонија.....	8
04	Србија.....	10
05	Босна и Херцеговина.....	13
06	Компаративна анализа на Северна Македонија и Србија.....	16
07	Компаративна анализа на Северна Македонија и Босна и Херцеговина.....	18
08	Компаративна анализа на Србија и Босна и Херцеговина.....	20
09	Заклучоци.....	22
10	Препораки.....	24
11	Референци.....	27

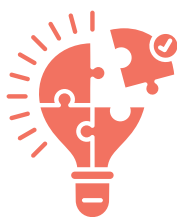
Вовед

Социо-економските предизвици со кои се соочуваат самохраните семејства од неодамна стануваат сè позагрижувачки во повеќе држави, вклучувајќи ги оние на Западниот Балкан – Северна Македонија, Србија и Босна и Херцеговина, опфатени во ова истражување. Самохраните семејства често се соочуваат со комбинација од финансиски потешкотии, социјално исклучување и ограничен пристап до клучни услуги, а сето тоа влијае на децата и младите во овие семејства. Недостигот или отсуството на другата родителска фигура, во комбинација со дополнителните економски тешкотии, може да влијае на развојот на детето, неговите достигнувања во образованието, како и социјалната интеграција, што создава долгорочни предизвици кои често продолжуваат и во тинејџерските години, но и во нивниот живот како возрасни.

Иако младинските политики во овие држави имаат за цел да ги поддржат младите луѓе, самохраните семејства често имаат многу специфични и уникатни потреби, што прави да е полесно да се запостави оваа целна група и покрај иницијативите од владините и невладините организации, како и истражувачите и активистите, кои работат на тоа да создадат вклучувачки социјални системи, но сепак постојат пропусти и празнини во достапноста на социјалните услуги, поддршката во образованието, како и можностите за вработување создадени според потребите и начинот на живот на оваа ранлива демографска група. Како резултат на тоа, младите луѓе од самохрани семејства често се соочуваат со дискриминација и ги немаат предностите на нивните врсници од традиционалните семејства со два родители.

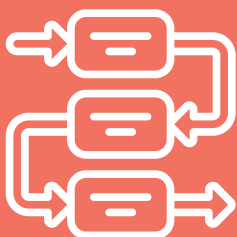
Ова компаративно истражување има за цел да ја испита моменталната состојба со младинските политики во Северна Македонија, Србија и Босна и Херцеговина, со фокус на нивната ефективност во исполнувањето на потребите на младите луѓе од самохрани семејства, преку спроведување сеопфатна анализа на постоечките политики. Целта е да се идентификуваат предизвиците со кои овие младинци се соочуваат, како и да се утврди колку овие политики одговараат на нивните потреби. Истражувањето исто така ќе ја разгледа улогата на владините и невладините организации во поддршката на овие семејства, како и тоа како постоечките рамки можат да се подобрат за да обезбедат подобри исходи. Резултатите од ова истражување се наменети да придонесат кон тековните дискусии за младинските политики и социјалната заштита во Западниот Балкан, како и да влијаат на следните планови и стратегии за млади.

Нашата цел е да придонесеме кон унапредување на правата на самохраните семејства со тоа што ќе дадеме конкретни препораки за институциите. Ова истражување ги разгледува клучните пропусти во политиките и дава практични предлози за тоа како да се подобри квалитетот на живот за младите луѓе од самохрани семејства.

Методологија

Ова истражување користи компаративен пристап за да ги оцени законодавните рамки и политиките за самохрани и еднородителски семејства во Северна Македонија, Србија и Босна и Херцеговина. Со употреба на квалитативни и квантитативни методи, како на пример, разгледување правни документи, анализи на политики и евалуација на статистички демографски податоци, студијата претставува систематски пристап за идентификување на сличностите, разликите и, на крајот, давање препораки за идни дејства од страна на владините институции, како и материјал за застапување за чинителите од граѓанското општество.

Почетната фаза од истражувањето вклучуваше собирање податоци од примарните извори, меѓу другото и правни документи, како што се Законот за семејство, регулативите за социјална заштита и младинските политики и стратегии добиени од официјалните сајтови

на Владата, правни публикации и институционални архиви.

Во следната фаза, дефинициите и рамките беа воспоставени за да се обезбеди јасност и конзистентност. Истражувачката рамка ги вклучува системите за клучна поддршка, како што се финансиската помош, социјалните услуги, придобивките во образованието, но и младинските политики чија цел е социјалното вклучување, образованието и општата добросостојба. Ваквата рамка го олесни категоризирањето и анализирањето на мерките содржани во политиките, што овозможи систематска споредба на неколкуте држави.

Во третиот чекор беше спроведено компаративно испитување чишто фокус беше:

Правно дефинирање на „еднородителски“ и „самохрани“ семејства

Критериуми за подобност и достапни придобивки за младите од самохрани семејства

Младински политики поврзани со образованието, финансиската помош и поддршката при вработување, особено имајќи го предвид вклучувањето на децата од самохрани семејства

Евалуација на предностите и слабостите на правниот пристап на секоја држава, со акцент на пристапноста и конзистентноста на придобивките

Степенот на централизираност на политиките на секоја држава, како и неговиот ефект врз пристапноста за самохраните семејства

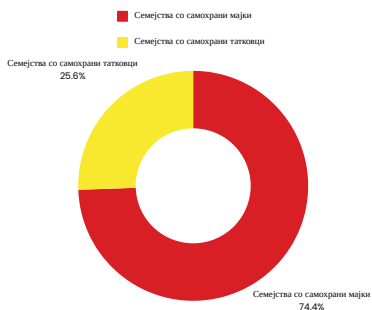
Следниот чекор подразбираше анализа на демографскиот контекст, вклучувајќи и податоци од неодамнешниот попис, демографски истражувања и евиденцијата на Владата. За Босна и Херцеговина податоците беа анализирани и регионално, поради карактеристичното функционирање на државата поделена на регионални ентитети. Со вкрстување на увидите од анализата на секоја држава, овој чекор ги покажа најдобрите практики, ги идентификуваше пропустите во политиките и даде предлози за области на меѓусебно учење.

Ограничувањата на студијата вклучуваат предизвици поврзани со достапноста на податоци, особено во однос на поновите статистики во конкретни области, како и неконзистентноста на правната терминологија, која наложи внимателно толкување за да се обезбеди споредливост. Во Босна и Херцеговина, фрагментираните податоци и политиките претставуваа дополнителни предизвици, поради тоа што институциите не даваа одговор. Дополнителните извори и меѓународните извештаи беа разгледани со цел справување со ограничувањата и конкретизирање на наодите.

Накратко, оваа методологија, која интегрира правна, демографска и анализа на политиките, дава темелна проценка на структурите за поддршка за самохраните семејства во Северна Македонија, Србија и Босна и Херцеговина. Со тоа што користи компаративна рамка, студијата ги истакнува јаките страни и предизвиците на секоја држава, а истовремено поттикнува реципрочено учење меѓу неколкуте држави и потенцијален развој на политиките со цел подобра поддршка на самохраните семејства децата во нив.

Северна Македонија

Податоците од пописот во 2021 година во Република Северна Македонија покажаа дека постојат 26.000 семејства со самохрани мајки, во кои има барем едно дете под 25 години, како и над 9.000 семејства со самохрани татковци, во кои има барем едно дете под 25 години.

Согласно Законот за социјална заштита на Република Северна Македонија (Службен весник бр. 104/2019), „самохран родител“ е дефиниран како поединец кој независно ужива родителски права и одговорности, поради отсуство на другиот родител – без разлика дали другиот родител е непознат, починат, отсутен, отслужува затворска казна над 3 години, или на друг начин не

може да ги врши своите родителски должности. Терминот „еднородителско семејство“ генерално се однесува на семејства каде еден родител, како на пример родител (кој е разведен или не стапил во брак) самиот ги одгледува децата. Иако овој термин често неформално се користи од страна на политичарите, социјалните служби, стручните лица и граѓанските организации, сепак не е формално дефиниран во правната терминологија.

Од правна гледна точка, легислативата во Северна Македонија нуди придобивки за децата и младите од самохраните семејства, вклучително и парични средства за детски додаток, додаток за образование, како и право на учество, што особено се однесува на деца, согласно Законот за социјална заштита. Меѓутоа, децата од еднородителските семејства (на пример оние чие родители се разведени или не се во брак) честопати се исклучени од таквите придобивки. Од 2016 година е отворена дебата во врска со правното вклучување на еднородителските семејства, меѓутоа не е донесен закон што доведува до недоволна поддршка за уникатните предизвици со кои се соочуваат овие семејства.

Од друга страна, пак, кога зборуваме за младински политики, децата од самохраните семејства имаат пристап до различни образовни придобивки и придобивки за домување. На пример, учениците со самохрани мајки или самохрани татковци добиваат дополнителни поени за стипендии и приоритетизиран пристап до ученичко домување. Меѓутоа децата од еднородителските семејства речиси секогаш се исклучени од програмите за социјална поддршка, како на пример за финансиската помош, освен доколку не исполнат конкретни, често речиси невозможни критериуми поврзани со статусот на самохран родител, што значи дека овие млади од еднородителските семејства воопшто ги немаат овие придобивки. Ова ја истакнува потребата од пошироко правно признавање на структурите на еднородителските семејства.

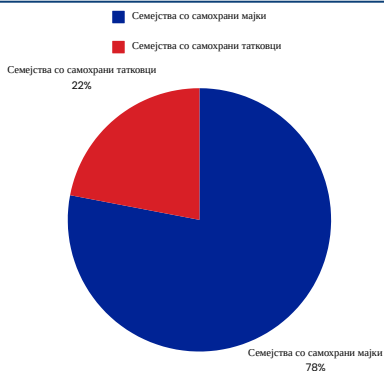
Иако законодавството во Северна Македонија делумно ги опфаќа потребите на младите од самохраните семејства, сепак не ги зема предвид оние од еднородителски семејства, а отсуството на сеопфатно правно признавање остава многу млади луѓе без есенцијална социјална поддршка. Унапредувањето на признавањето во рамки на легислативата може да помогне во справување со значителните проблеми со кои се соочуваат децата во овие семејни структури, како на пример пропустите и празнините во поддршката за деца, како и пристапот од образование, што во крајна линија значи унапредување на еднаквите можности низ спектарот на различни типови семејства.

Владата на Република Северна Македонија на 26.09.2023 година ја донесе Национална стратегија за млади 2023 - 2027 во која се наведува дека самата стратегија има за цел да придонесе кон намалување на бариерите со кои се сочуваат младите, а кои го нарушуваат нивното целосно и ефективно учество во општеството на иста основа како и другите. Во овој контекст, предвидени цели и мерки имаат за цел да обезбедат соодветна поддршка за младите, особено за младите со помалку можности. Млади со помалку можности е термин за млади луѓе во неповолна положба во споредба со нивните врстници затоа што тие се соочуваат со еден или повеќе фактори и пречки на исклучување.

Србија

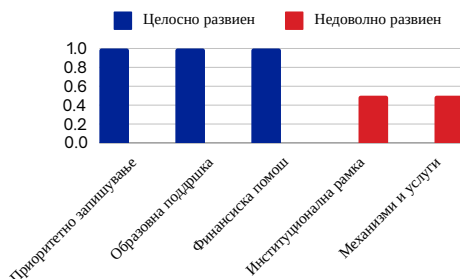
Во Србија, според последниот попис, околу 21.5% од семејствата со деца се самохрани семејства. Во рамки на овој процент, 16.81% се семејства каде мајката е единствениот родител, додека во 4.73% од овие семејства таткото е единствениот родител.

Во Србија, Уставот го препознава терминот „самохрано семејство“ и вели дека самохраниот родител и детето имаат право на посебна правна заштита. Меѓутоа, терминот и натаму е недефиниран, а конкретните детали се оставени на прецизирање во законите (*Службен весник на Република Србија бр. 98/2006 и 115/2021*). Законот за семејство го дефинира „самохран родител“ како родител чиј партнер е

починат, му е одземено родителското право или деловната способност, или кој само живее со детето без формален договор за родителски права. Овој статус е исто така потврден од судски пресуди, во ситуации каде родители кои заедно живеат немаат договор за родителски права, или доколку таков договор постои, меѓутоа не е во најдобар интерес на детето. Исто така, членот 28 од Законот за финансиска поддршка за семејства со деца го дефинира еднородителското семејство како семејство во кое само еден родител ужива родителски права. Ова вклучува случаи каде другиот родител е непознат, починат, оневозможен да ја врши родителската должност, или од него не се бара да придонесува кон поддршката на детето, му е одземено родителското право, отслужува казна затвор над 6 месеци, или не може да ги исполни обврските за поддршка преку правни средства (*Службен весник на Република Србија бр. 18/2005, 72/2011 и 6/2015*).

Законодавната рамка во Србија дава некоја основна структура за идентификување и поддршка на самохраните и еднородителските семејства. Иако неколку закони ги опфаќаат потребите на овие семејства, меѓу кои е пристапот до социјални услуги, здравствена заштита и финансиска помош, често постои значителна зависност од широките дефиниции, што може да создаде пропусти во конкретни видови правна заштита. Недостигот од јасни дефиниции и конзистентна терминологија во рамки на Уставот, Законот за семејство и другите регулативи често го усложнува разбирањето на правата на самохраните семејства. Постои потреба од подобрување на дефинициите, како и на критериумите во различните закони, што може да им го подобри квалитетот на живот и да им даде подобра поддршка на овие семејства.

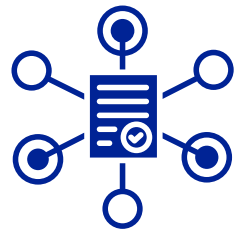

Статус на одредби за еднородителски семејства во Србија

Законот за млади и неодамнешната Стратегија за млади (2023–2030) во Србија има за цел да развие здрава, безбедна и вклучувачка средина за младите, вклучително и оние од самохрани семејства. Стратегијата ја истакнува потребата за инклузивни социјални политики, приоритетизирање на собирањето податоци, и анализа на ранливите младински групи. Меѓутоа иако постојат одредби за децата од самохрани семејства, како на пример приоритетно запишување во градинки, образовна поддршка и додатоци во форма на парична помош – на овие иницијативи им недостасува институционална рамка наменета само за нив. Недоволно се развиени механизмите и услугите дизајнирани за деца од самохрани семејства, што ја отежнува нивната социјална интеграција и вклучување во рамки на пошироките младински политики.

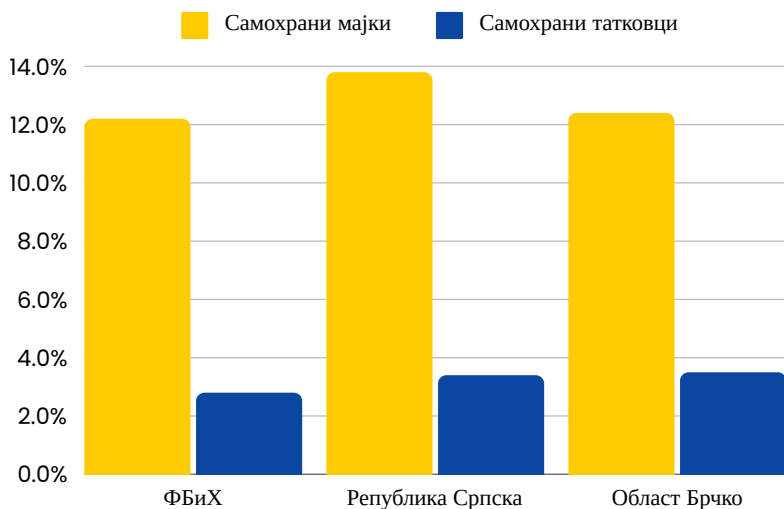
Децата од самохраните и еднородителските семејства во Србија сè уште се соочуваат со многу предизвици во пристапот до нивните права во рамки на законодавството и младинските политики. Иако законите, како што е Законот за семејство и Законот за финансиска поддршка за семејства со деца, опфаќаат некои клучни потреби, како што се социјалните услуги, здравствената заштита и финансиската поддршка, правниот пристап често е неконзистентен и некоординиран. Овие деца имаат придобивки од општите политики насочени кон ранливите групи, но често им недостига фокусирана поддршка, наменета конкретно за нив. На пример, иако постојат одредби за социјални услуги, образование и финансиска поддршка, честопати тие не се справуваат со уникатните предизвици со кои се соочуваат самохраните семејства. Потребен е сеопфатен законодавен пристап со специјално насочен кон справување со конкретните економски и социјални проблеми со кои се соочуваат овие деца, што може да го подобри нивното вклучување и да обезбеди сигурност дека не се занемарени во пошироките социјални политики и напорите за развој насочени кон младите.

Босна и Херцеговина

Во Босна и Херцеговина, неодамнешниот попис покажа дека околу 15.8% од семејствата се самохрани. Меѓу нив, 12.8% се семејства со самохрани мајки, а 3% со самохрани татковци.

Во Федерацијата Босна и Херцеговина (ФБиХ), бројките покажуваат дека 12.2% од семејствата се предводени од самохрани мајки, а 2.8% од самохрани татковци. Во Република Српска 13.8% од семејствата се предводени од самохрани мајки, а 3.4% од самохрани татковци. Понатаму, во областа Брчко, 12.4% од семејствата се со самохрани мајки а 3.5% со самохрани татковци.

Домаќинства со самохрани родители во БиХ по региони

Важно е да се напомене дека Босна и Херцеговина нема унифициран закон за семејство на национално ниво; наместо тоа, семејните прашања се регулираат поединечно во рамки на секој ентитет.

Во Федерацијата Босна и Херцеговина (ФБиХ) законот за семејство не го дефинира конкретно терминот „самохрано семејство“. Наместо тоа, ова прашање е опфатено во Законот за социјална заштита, цивилни воени жртви и заштита на семејства со деца, според којшто самохраниот родител е некој кој не е во брак, не е во граѓанско партнерство и е единствениот одговорен за неговите деца. Во Република Српска, Законот за семејство дава потесна дефиниција, велeјќи дека самохран родител е поединец кој независно ужива родителски права, додека другиот родител е починат или непознат.

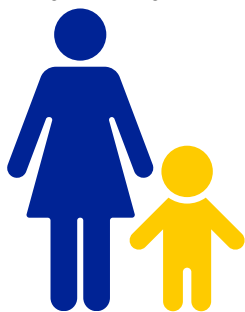
Законот за социјална заштита во областа Брчко дава посеопфатна дефиниција, идентификувајќи го самохраниот родител како поединец кој се грижи за дете, а другиот родител е непознат, починат, отсутен над шест месеци, или ги има загубено родителските права или деловната способност. Терминот „еднородителско семејство“ ретко се користи, не е препознаен од јавноста и не е присутен во правните рамки.

Методите за дефинирање и поддршка на самохраните семејства во Босна и Херцеговина се разликуваат низ различните ентитети, што го истакнува недостигот од кохезивна национална рамка. Иако постојат социјални права за деца и млади од самохрани семејства, како што е на пример детски додаток, ослободување од партиципација за градинка и образование, овие придобивки не се конзистентно применети низ различните ентитети. Ваквата поделба создава неусогласености и разлики во

системите за поддршка за самохрани семејства и го ограничува пристапот до придобивки, врз основа на локалните политики. Потребно е воспоставување унифицирана рамка со конзистентни дефиниции за целата држава, за подобро да се опфатат специфичните потреби на самохраните семејства, што ќе ја подобри нивната еднаквост и пристапот до социјална поддршка.

Младинските политики во Босна и Херцеговина се структурирани на ниво на ентитет. Република Српска имплементира младинска политика (2023–2027), чија цел е подобрување на животните услови на младите луѓе и поттик да останат во државата. Слично на тоа, младинската стратегија на Федерацијата Босна и Херцеговина од мај 2024 има за цел да го подобри социјалното вклучување и квалитетот на живот на младите. Меѓутоа, иако ги препознаваат младите како ранлива група, овие стратегии не ги опфаќаат уникатните потреби на младите луѓе од самохраните семејства. Потребно е донесување многу поконкретни правни и младински иницијативи, со што би се зајакнале механизмите за поддршка на оваа демографска група и би се дала подобра основа за нивното образование, кариерен развој и социјално вклучување.

Децата од самохраните семејства во Босна и Херцеговина се соочуваат со многу правни предизвици, но истовремено имаат и придобивки од конкретни типови заштита поради децентрализираните владини структури. Иако овие млади имаат придобивки од општата социјална заштита и образовна поддршка во рамки на ентитетот во кој живеат, сепак им се потребни фокусирани мерки направени според нивните специфични потреби. Некои кантони во Федерацијата Босна и Херцеговина ги препознаваат конкретните социјални и економски тешкотии со кои се соочуваат овие семејства и нудат дополнителна поддршка, меѓутоа други не. Потребно е да се имплементира усогласена правна рамка на национално ниво, со што би се обезбедила рамномерна заштита и пристап до услуги за децата од самохраните семејства во сите региони, со што би се подобрила еднаквоста и вклучувањето во социјалните политики на Босна и Херцеговина.

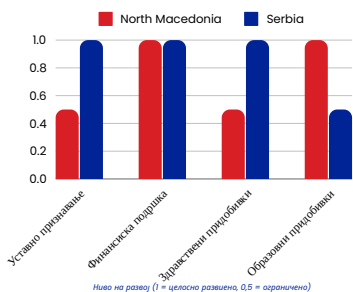
Компаративна анализа на Северна Македонија и Србија

И Северна Македонија и Србија правно го признаваат статусот на самохраните семејства со посебен акцент на социјалната заштита. Двете држави имаат закони кои даваат некаква финансиска и образовна поддршка за децата од овие семејства, иако нивните структури се разликуваат. И двете држави ја разгледувале можноста за основање државен алиментациски фонд со цел да се помогне на децата во случаи кога отсутниот родител не дава алиментациска поддршка на детето, но не ја имплементирале.

Србија има робусна правна рамка за самохраните семејства, ги препознава нивните права на највисоко ниво, во Уставот, како и низ конкретни закони, како што е Законот за финансиска поддршка на семејства со деца. Овој закон обезбедува сигурност дека и самохраните и еднородителските семејства имаат право на придобивки, но и дава конкретни права и заштита за самохраните родители и нивните деца. Исто така, Србија дава уникатни здравствени придобивки на самохраните родители и нивните деца до седумгодишна возраст, одредба која не е достапна во Северна Македонија.

Споредба на поддршката за самохрани родители: Северна Македонија наспроти Србија

Споредбено, Северна Македонија дава заштита за самохраните семејства во рамки на Законот за социјална заштита, кој примарно се фокусира на социјалната сфера, со ограничена интеграција во други области, како што е здравството. Меѓутоа, Северна Македонија нуди поинклузивни образовни придобивки за децата и од самохраните и еднородителските семејства, согласно Законот за студентски и ученички стандард. Ова не е како во Србија, каде образовните придобивки се ограничени само на децата од самохраните семејства.

Иако правната рамка во Србија е посolidна од аспект на уставно признавање и поширока социјална заштита, особено со дополнителните здравствени придобивки за самохраните семејства, Северна Македонија се истакнува со своите инклузивни образовни политики кои даваат придобивки и на самохраните и на еднородителските семејства, што посочува на пропуст во системот на Србија.

Компаративна анализа на Северна Македонија и Босна и Херцеговина

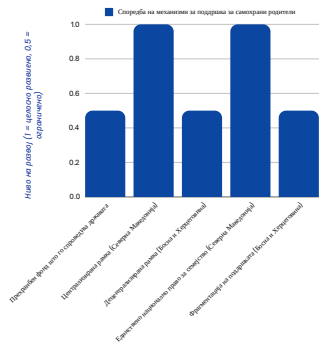
И Северна Македонија и Босна и Херцеговина ги опфаќаат самохраните семејства примарно преку законите за социјална заштита, нудејќи основна поддршка за самохраните семејства и нивните деца. Меѓутоа, и двете држави се соочуваат со предизвици во имплементацијата на сеопфатните мерки од политиките, меѓу кои и на државен алиментациски фонд, и покрај тоа што и двете држави ја имаат разгледано таа опција. И во двете држави се започнати напори за централизација на механизмите за поддршка на самохраните семејства, но и натаму остануваат неразвиени.

Во Босна и Херцеговина, поддршката за самохраните семејства е фрагментирана поради нејзината нецентрализирана владина структура, при што секој ентитет – Федерацијата Босна и Херцеговина (ФБиХ) и Република Српска – има свои закони. ФБиХ ги опфаќа самохраните семејства во својот Закон за социјална заштита на деца, додека Република Српска ги опфаќа во рамки на Законот за семејство. Меѓутоа, недостигот од унифициран национален закон за семејство и недостигот од институционално признавање за еднородителските семејства ја ограничуваат поддршката само на самохраните семејства.

Северна Македонија, пак, обезбедува унифицирана рамка во својот Закон за социјална заштита, со што се воспоставени појасни и поцентрализираны насоки. Исто така, законите на Северна Македонија вклучуваат образовна поддршка за децата и од еднородителските и од самохраните семејства. Во Босна и Херцеговина, фрагментираниот систем нуди минимални образовни и социјални придобивки, кои се ограничени на самохраните семејства.

Унифицираниот и централизиран пристап на Северна Македонија ја прави поддршката попристапна и поконзистентна на национално ниво. За разлика од тоа, децентрализираниот систем на Босна и Херцеговина ја ограничува нејзината ефективност во обезбедувањето соодветна поддршка. Иако постојат регионални политики, како на пример тие во Република Српска, кои нудат уникатни предности, сепак инклузивната рамка за образовна поддршка во Северна Македонија подобро ги опфаќа потребите и на самохраните и на еднородителските семејства.

Компаративна анализа на Србија и Босна и Херцеговина

Србија и Босна и Херцеговина ги препознаваат самохраните семејства во своите социјални и правни рамки и ја имаат разгледано опцијата за воспоставување државен алиментациски фонд. Иако и двете држави правно ги признаваат самохраните семејства, сепак нивниот пристап значително се разликува.

Србија има посеопфатен и централизиран систем, кој нуди уставна поддршка и наменско законодавство, како што е Законот за финансиска поддршка за семејства со деца, што обезбедува придобивки и за самохраните и за еднородителските семејства. Треба да се истакне дека Србија овозможува уникатна здравствена заштита за самохраните семејства и нивните деца до седумгодишна возраст, што не е достапно во Босна и Херцеговина.

Од друга страна пак, Босна и Херцеговина работи со фрагментиран систем каде секој ентитет – Федерацијата Босна и Херцеговина, Република Српска и областа Брчко – развива свои политики. Недостигот од унифицирана национална рамка резултира со неконзистентна поддршка за самохраните семејства во различните региони. Исто така недостигот од правно признавање на еднородителските семејства ја ограничува нивната подобност за конкретни придобивки. Едукативната и социјалната поддршка за самохраните семејства останува и натаму минимална и несразмерно распределена.

Централизираните и инклузивни политики на Србија, во комбинација со дополнителната здравствена заштита, создаваат посилна рамка за самохраните семејства. За разлика од тоа, децентрализираниот владин модел на Босна и Херцеговина ја ограничува нејзината ефективност, иако регионалните пристапи можат да ги исполнат локалните потреби. Општо земено, правната рамка во Србија нуди подобра социјална и здравствена заштита за самохраните семејства.

Заклучоци

Северна Македонија, Србија и Босна и Херцеговина имаат уникатни предности, како и области во кои можат да се подобрат во рамки на своето законодавство и младински политики кои се однесуваат на самохраните семејства.

Северна Македонија се истакнува со својата централизирана и кохезивна законска рамка, што обезбедува конзистентни дефиниции и придобивки за самохраните семејства низ целата држава. Нејзините младински политики конкретно ги опфаќаат потребите на младите луѓе од овие семејства и нудат пристапни патеки до придобивките за образование и заштита. Ваквиот централизиран пристап ја прави Северна Македонија модел за усогласена и инклузивна поддршка, која обезбедува предвидливост и стабилност за самохраните семејства кои имаат потреба од социјални услуги.

Србија исто така има придобивки од својот централизиран законодавен систем, кој обезбедува усогласен стандард за самохраните семејства низ целата држава. Нејзините младински политики, иако имаат широк опсег – ја опфаќаат социјалната инклузија и образовната поддршка за сите млади луѓе, сепак со тоа индиректно ги поддржуваат и оние од самохраните семејства. Меѓутоа, Србија може да ја зајакне својата рамка со тоа што ќе вгради таргетирани одредби, со кои конкретно се опфаќаат потребите на младите од самохрана семејства, за што може да извлече инспирација од фокусираната младинска стратегија на Северна Македонија.

Босна и Херцеговина, за разлика од нив, се соочува со предизвици поради својата децентрализирана владина структура, што резултира со различни нивоа на поддршка низ различните ентитети во државата. Неусогласените дефиниции и политики во Федерацијата Босна и Херцеговина, Република Српска и областа Брчко доведуваат до неконзистентен пристап до ресурсите за самохраните семејства. Иако областа Брчко нуди најсеопфатна поддршка, овој стандард не е прикажан и на национално ниво. Поновите младински стратегии на нивоа на ентитет имаат за цел да ги подобрат условите за младите луѓе, меѓутоа им недостигаат конкретни одредби за самохраните семејства, што ја ограничува нивната ефективност во исполнување на уникатните потреби на оваа демографска група. Постоеното на унифицирана национална рамка може да помогне да се пополнат овие празнини, преку стандардизирање на Законот за семејство и придобивките за младите низ целата држава.

Општо земено, Северна Македонија нуди модел за интегрирана поддршка, Србија нуди стабилна законодавна основа со отворен простор за таргетирано подобрувања, а Босна и Херцеговина го покажува потенцијалот за локализиран успех и покрај својот фрагментиран систем. Сите три држави можат да имаат придобивки од меѓусебно учење: таргетираните младински политики на Северна Македонија можат да ја инспирираат Србија, додека Босна и Херцеговина може да научи од централизираниот пристап на Северна Македонија и Србија, со цел да ја подобри својата конзистентност. Со меѓусебно усвојување на најдобрите практики, сите три држави можат да ја подобрат својата поддршка за самохраните семејства и да развијат поинклузивни и поефективни младински политики.

Препораки

Следниве препораки имаат за цел да се справат со системската нееднаквост и предизвиците со кои се соочуваат самохраните и еднородителските семејства, кои се меѓу најранливите групи во општеството. Иако предложените мерки ги приоритетизираат конкретните потреби и контекстот на секоја од државите, како на пример алиментациски фондови, стипендии, ослободување од партиципација за претшколски установи, бесплатно советување и социјално домување, сепак не се ексклузивни само за овие региони. Голем дел од овие пристапи можат да се приспособат и применат на други географски локации за да можат повеќе семејства да имаат придобивки од нив.

Препорака 1

Основање државен алиментациски фонд

Воспоставувањето алиментациски фонд во Северна Македонија, Србија и Босна и Херцеговина ќе обезбеди финансиска поддршка за децата чиј отсутен родител не ги исполнува обврските за поддршка на детето. Оваа иницијатива е важна за самохраните и еднородителските семејства затоа што ќе им помогне да се справат со економските предизвици со кои секојдневно се соочуваат.

Препорака 2

Стипендии за прва година студии (за ранливи групи)

Воведувањето стипендии за прва година студии кои во моментот не постојат, и тоа конкретно за студенти од ранливи групи, вклучително и оние од самохрани и еднородителски семејства во Северна Македонија може да обезбеди еднаков пристап до високото образование и да помогне во одржувањето социоекономска рамнотежа во животот на студентите.

Препорака 3

Бесплатно советување за млади од ранливи групи

Обезбедувањето бесплатна психолошка поддршка и советување за нашата целна група во Северна Македонија е важно за справувањето со предизвиците кај менталното здравје на младите од самохрани и еднородителски семејства.

Препорака 4

Социјално домување за самохрани семејства

Развивањето програми за домување во Северна Македонија за потребите на самохраните и еднородителските семејства е клучно за да се обезбеди стабилност и безбедност, а ќе помогне и да се избегнат финансиските притисоци, да се подобрат животните услови и на овие семејства да им се обезбеди сигурна средина каде децата и младите можат да растат и да се развиваат.

Препорака 5

Детски додаток поврзан со минимална плата

Воспоставувањето детски додаток како процент од минималната плата во Србија ќе гарантира конзистентна и доволна финансиска поддршка за семејствата со деца. Оваа мерка е особено важна за самохраните семејства, затоа што со економската помош ќе им помогне да се справат со растечките трошоци за живот и да ја избегнат финансиската ранливост.

Препорака 6

Ослободување од партиципација за претшколски установи за самохрани семејства

Изземањето на децата од самохрани и еднородителски семејства од испитувањето на условите за ослободување од партиципација би им овозможило еднаков пристап до образование во раното дејство – што е клучно за когнитивниот и социјалниот развој, а ваквата иницијатива ќе обезбеди сигурност дека децата од ранливите семејства нема да бидат изоставени.

Препорака 7

Центри за психолошка поддршка за ранливи деца

Основањето центри во Србија кои ќе бидат посветени на бесплатна психолошка поддршка за деца и млади од чувствителни категории, вклучително и оние од самохрани семејства, би помогнало во исполнување на нивните емоционални потреби и потребите од областа на менталното здравје. Ваквите центри би биле безбеден простор за надминување на психолошките предизвици, насочување и развој, што како крајна цел ќе ја подобри добросостојбата на децата кои се соочуваат со значајни животни предизвици.

Препорака 8

Еднакво признавање за сите видови самохрани и еднородителски семејства

Обезбедувањето еднакво признавање на правата на сите видови самохрани семејства во Босна и Херцеговина, независно од начинот на кој е формирано семејството, е клучно за унапредувањето на коректноста и инклузивноста. Отстранувањето на дискриминирачките практики ќе помогне да се гарантира еднаков пристап до социјалните услуги, финансиската помош, како и правната заштита, што ќе им помогне на семејствата да живеат стабилно и достоинствено.

Препорака 9

Усогласување на регулативата низ сите ентитети

Усогласувањето на регулативата во различните ентитети и кантони во Босна и Херцеговина би обезбедило сигурност дека сите семејства ќе ги уживаат истите права и придобивки, без разлика на нивната локација или етничка припадност. Ова ќе ги елиминира разликите и пропустите, ќе го подобри пристапот до системите за поддршка и ќе создаде унифицирана рамка за семејна добросостојба.

Препорака 10

Дополнителни придобивки

Воведувањето процентуални додатоци на постоечките придобивки за самохрани родители и деца во Босна и Херцеговина би обезбедило финансиска поддршка по мерка на нивните потреби. Ваквиот чекор би помогнал во справувањето со специфичните економски предизвици со кои се соочуваат овие семејства, нудејќи им посигурна мрежа на поддршка и повисок квалитет на живот.

Спроведувањето на горенаведените препораки не само што ќе го подобри квалитетот на живот на овие семејства туку и ќе придонесе кон општествената кохезија и вклучување, ќе ја намали сиромаштијата и ќе придонесе кон целокупниот економски и социјален развој во регионот, затоа што препораките се чекор кон тоа да се осигураме дека ниту едно семејство не е запоставено, без разлика на неговата структура, околностите или локацијата.

Референци

Северна Македонија:

- **Устав на Република Северна Македонија** (Службен весник на Република Македонија, бр. 08-4642/1 од 17. ноември 1991)
- **Закон за семејство** (Службен весник бр. 80/1992, 9/1996, 19/2000, 79/2001, 38/2004, 60/2005, 33/2006, 84/2008, 117/2009, 67/2010, 156/2010, 39/2012, 44/2012, 38/2014, 115/2014, 104/2015, 150/2015, 122/2018, 51/2021, 53/2021)
- **Закон за високо образование** (Службен весник на Република Македонија, бр. 82, од 8. мај 2018)
- **Закон за заштита на децата** (Службен весник на Република Македонија, бр. 23/2013, 12/2014, 44/2014, 144/2014, 10/2015, 25/2015, 150/2015, 192/2015, 27/2016, 163/2017, 21/2018, 198/2018, 104/2019, Службен весник на Република Северна Македонија, бр. 146/2019, 275/2019, 311/2020, 294/2021, 150/2022, 236/2022)
- **Закон за бесплатна правна помош** (Службен весник на Република Северна Македонија бр. 08-2895/1 од 16. мај, 2019)
- **Закон за пензиско и инвалидско осигурување** (Службен весник на Република Македонија бр. 98/2012, 166/2012, 15/2013, 170/2013, 43/2014, 44/2014, 97/2014, 113/2014, 160/2014, 188/2014, 20/2015, 61/2015, 97/2015, 129/2015, 147/2015, 154/2015, 173/2015, 217/2015, 27/2016, 120/2016, 132/2016, 27/2018, 35/2018, 220/2018, 245/2018, и Службен весник на Република Северна Македонија бр. 180/2019, 275/2019, 31/2020, 267/2020, 67/2022, 79/2023)
- **Закон за социјална заштита** (Службен весник на Република Северна Македонија бр. 104, од 23. мај 2019)
- **Закон за студентски стандард** (Службен весник на Република Македонија бр. 15/13, 120/13, 41/14, 146/15, 30/16, 178/16, 64/18, 20/19, и Службен весник на Република Северна Македонија бр. 124/19, 248/20, 302/20)
- **Закон за ученичкиот стандард** (Службен весник на Република Македонија бр. 52/05, 117/08, 17/11, 135/11, 15/13, 41/14, 146/15, 30/16, 64/18, 20/19, и Службен весник на Република Северна Македонија бр. 248/20, 302/20)

-
- **Закон за организација и работа на органите на државната администрација** (Службен весник на Република Македонија бр. 58/00, 44/02, 82/08, 167/10, 51/11 и Службен весник на Република Северна Македонија бр. 96/19, 110/19)
 - **Национална стратегија за млади 2023 – 2028** (Службен весник на Република Северна Македонија, бр. 204, од 29. септември, 2023)
 - **Правилник за образецот на барањето и потребната документација за остварување право на старосна пензија, семејна пензија** (Службен весник на Република Македонија бр. 139/16)
 - **Правилник за формата и содржината на образецот на барањето и потребната документација за остварување на правото на партиципација во трошоците за грижа за деца** (Службен весник на Република Северна Македонија бр. 234/20)
 - **Правилник за поблиските услови и начинот на остварување на правата за заштита на децата** (Службен весник на Република Северна Македонија бр. 109/19)
 - **Правилник за начинот на остварување на правото на гарантирана минимална помош** (Службен весник на Република Северна Македонија бр. 109/19)
 - **Правилник за начинот на остварување на правото на еднократна парична помош** (Службен весник на Република Северна Македонија бр. 109/19)
 - **Правилник за начинот за остварување на правото на надоместок на плата за скратено работно време** (Службен весник на Република Северна Македонија бр. 109/19)
 - **Правилник за изменување на Правилникот за начинот и постапката за прием на учениците во јавните ученички домови** (Службен весник на Република Македонија бр. 55/10, 49/11, 50/15, 59/16, и 41/17)
 - **Правилник за изменување на Правилникот за видот на студентските стипендии и начинот на доделувањето на студентските стипендии** (Службен весник на Република Северна Македонија бр. 258/20, 160/21)
 - **Државен завод за статистика на Република Северна Македонија – <https://www.stat.gov.mk/>**

Србија:

- **Алтернативен извештај за положбата и потребата на младите во Република Србија за 2024** – Кровна организација на младите во Србија; др. Бобан Стојановиќ, Александар Ивковиќ, м-р Борис Количанин, 2024
- **Устав на Република Србија** (Службен весник на РС, бр. 98/2006, 115/2021)
- **Одлука за финансирање на набавка на учебници од буџетските средства на Република Србија за 2024/2025 година** (Службен весник на РС, бр. 48/2024)
- **Закон за финансиска поддршка на семејства со деца** (Службен весник на РС, бр. 113/2017, 50/2018, 46/2021, 51/2021, 53/2021, 66/2021, 130/2021, 43/2023, 62/2023, 11/2024)
- **Закон за здравствена заштита** (Службен весник на РС, бр. 25/2019, 92/2023 – автентично толкување)
- **Закон за пензиско и инвалидско осигурување** (Службен весник на РС, бр. 34/2003, 64/2004, 84/2004, 101/2005, 63/2006, 5/2009, 107/2009, 101/2010, 93/2012, 62/2013, 108/2013, 75/2014, 142/2014, 73/2018, 46/2019, 62/2021, 125/2022, 138/2022, 76/2023)
- **Закон за предучилишно образование и воспитување** (Службен весник на РС, бр. 18/2010)
- **Закон за основно образование и воспитување** (Службен весник на РС, бр. 55/2013, 101/2017, 10/2019, 27/2018, 129/2021, 92/2023)
- **Закон за социјална заштита** (Службен весник на РС, бр. 24/2011, 117/2022)
- **Закон за ученички и студентски стандард** (Службен весник на РС, бр. 18/2010, 55/2013, 27/2018, 10/2019)
- **Закон за учебници** (Службен весник на РС, бр. 27/2018, 92/2023)
- **Закон за семејство** (Службен весник на РС, бр. 18/2005, 72/2011, 6/2015)
- **Правилник за условите за утврдување приоритет за упис на деца во преучилишни установи** (Службен весник на РС, бр. 44/2011)
- **Правилник за сместување и исхрана на ученици и студенти** (Службен весник на РС, бр. 36/2019)
- **Правилник за ученички и студентски кредити и стипендии** (Службен весник на РС, бр. 36/2019)
- **Републички завод за статистика на Србија** – <https://www.stat.gov.rs/>
- **Стратегија за млади во Република Србија 2023–2030** (Службен весник на РС, бр. 9/2023, 8. февруари 2023)

Босна и Херцеговина:

- **Устав на Босна и Херцеговина** (Анекс IV од Генералниот рамковен мировен договор во Босна и Херцеговина и Службен весник на Босна и Херцеговина, бр. 25/2009 – Амандман I)
- **Одлука за усвојување на Програмата за трошење средства со критериуми за распределба на средства за „Тековни трансфери на други нивоа на управа и средства – набавка на учебници за ученици во основното образование во Федерацијата Босна и Херцеговина, од прво до петто одделение од усвоените федерални буџети за 2023 година од Федералното Министерство за образование и наука** (Службен весник на Федерацијата Босна и Херцеговина бр. 98/23)
- **Одлука за одобрување на грант за конкретни потреби (за ученици) од областа Брчко од Босна и Херцеговина**, (бр.: 02-000158/24, акт бр.: 01.11-04.11-03)
- **Одлука за условите, критериумите и процедурата за доделување стипендии за талентирани редовни студенти во јавните високообразовни институции** (бр.: 10/1-11-027295/24 од 03.10.2024), Министерство за образование и наука, Тутон
- **Одлука за развој на младинска стратегија на Федерацијата Босна и Херцеговина до 2027** (Службен весник на Федерацијата Босна и Херцеговина бр. 85/23)
- **Одлука на владата на округот Посавска за доделување едногодишни стипендии на редовни студенти за академската 2023/2024**, бр.: 01-02-703/23 од 16. 11. 2023.
- **Декрет за начинот и условите за остварување на правото на доделување стипендии на бранителите на Босна и Херцеговина и нивните деца** (Службен весник на кантонот Сараево бр. 41/22 и 37/24)
- **Закон за заштита на деца** (Службен весник на Република Српска, бр. 114/17, 122/18, 107/19, 119/21, 1452/23)
- **Закон за материјална поддршка на семејства со деца во Федерацијата Босна и Херцеговина** (Службен весник на Федерацијата Босна и Херцеговина, бр.: 52/22)

-
- **Закон за социјална заштита на областа Брчко од Босна и Херцеговина** (Службен весник на областа Брчко од Босна и Херцеговина, бр.: 04/04, 19/07, 02/08, 21/18 и 32/19)
 - **Закон за студентски стандард на Република Српска** (Службен весник на Република Српска, бр. 63/21)
 - **Закон за дополнителни права на војниците-ветерани од Босна и Херцеговина** (Службен весник на кантонот Сараево бр. 31/22 и 8/24)
 - **Закон за дополнителни права на ветераните** (Службен весник на КСБ бр. 7/16, ревидиран текст)
 - **Закон за студентски стандард на Република Српска** (Службен весник на Република Српска, бр. 72/12)
 - **Закон за основите на социјалната заштита, заштитата на цивилни воени жртви и заштита на семејствата со деца во ФБиХ** (Службен весник на Федерацијата Босна и Херцеговина, бр. 36/1999, 54/2004, 39/2006, 14/2009, 7/2014 – одлука на Здружението на судии на БиХ, 45/2016, 19/2017 – нацрт-закон, 52/2022 – нацрт-закон, 16/2023 – нацрт-закон)
 - **Закон за министерства и други тела на кантонската управа на Босанско-подринскиот кантон Горажде** (Службен весник на Босанско-подринскиот кантон Горажде, бр. 9/13 и 13/13)
 - **Закон за правата на ветераните и членовите на нивните семејства** (Службен весник на Федерацијата Босна и Херцеговина, бр. 33/04, 56/05, 70/07, 9/10, 90/17, 29/22 и 60/24)
 - **Завод за статистика на Босна и Херцеговина** – <https://www.bhas.gov.ba/>
 - **Правилник за целосни стипендии на ветераните и членовите на нивните семејства** (Службен весник на кантонот Зеница-Добој, 4/14, 1/18 и 15/21)
 - **Правилник за доделување стипендии и субвенционирање на домувањето во студентски домови** (Службен весник на ХНК, бр.: 10/17)
 - **Правилник за стипендии за студенти од кантонот Уна-Сана** (Службен весник на кантонот Уна-Сана, бр.: 28/22)
 - **Правилник за начинот и условите за стипендирање на студенти од областа на Херцег-Босна**, бр. 06-01-34-1239/24, и Одлука за сумата на месечната стипендија за 202. /2024. год. бр. 06-01-34-1250/24
 - **Младинска политика на Република Српска од 2023 до 2027.** (Службен весник 012/2023)

